

ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا (ویراست دوم)

به انضمام اصطلاح‌شناسی مدیریت خطر حوادث و بلایا

تألیف: دکتر حمیدرضا خانکه و همکاران

National Health Assessment Tools in Emergencies & Disasters

By: Dr. HamidReza Khankeh & Co-Authors

جمهوری اسلامی ایران
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

مرکز تحقیقات سلامت در حوادث
و فوریت‌های پزشکی
دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی
و درمانی تهران

مرکز تحقیقات سلامت در حوادث
و فوریت‌های پزشکی

مرکز تحقیقات سلامت در حوادث
و فوریت‌های پزشکی

9 786227 984033
قیمت: ۴۱۰۰۰۰۰ ریال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا

به انضمام

اصطلاح شناسی مدیریت خطر حوادث و بلایا (ویراست دوم)

تألیف

دکتر حمیدرضا خانکه و دکتر داود خراسانی زواره

با همکاری گروه نویسندگان به ترتیب حروف الفبا

دکتر شکوفه احمدی، دکتر علی اردلان، دکتر یوسف اکبری، دکتر محسن امینی زاده، دکتر سعیده بهرامپوری، دکتر مهدی بیرامی جم، دکتر لیلا داددوست، دکتر کتایون جهانگیری، مجتبی خالدي، دکتر وحید دلشاد، دکتر الهام قناعت پیشه، دکتر مریم رنجبر، دکتر ژولیت رودینی، دکتر احمد سلطانی، دکتر محمد سرور، دکتر الهام سیادت، دکتر سیمین تاج شریفی فر، دکتر حجت شیخ بردسیری، دکتر معصومه عباس آبادی، دکتر زهرا عباسی، دکتر بابک فرزین نیا، عطیه مبینی، دکتر غلامرضا معصومی، دکتر جعفر میعادفر، دکتر مریم نخعی، دکتر حسن نوری، دکتر علی نصیری، دکتر حسین یارمحمدیان، دکتر طاهره یعقوبی، دکتر شیوا یوسفیان

ویراستاران

دکتر معصومه عباس آبادی، دکتر داود خراسانی زواره

بهار ۱۴۰۱

سرشناسه	: خانکه، حمیدرضا، ۱۳۴۶ -
عنوان و نام پدیدآور	: ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا به انضمام اصطلاح‌شناسی مدیریت خطر حوادث و بلایا/تالیف حمیدرضا خانکه، داود خراسانی‌زواره ؛ با همکاری گروه نویسندگان به ترتیب حروف الفبا شکوفه احمدی ... او دیگران ؛ ویراستاران معصومه عباس آبادی، داود خراسانی‌زواره.
وضعیت ویراست	: ویراست ۳.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۶ ص: جدول (بخشی رنگی).
شابک	: 978-622-7984-03-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: با همکاری گروه نویسندگان به ترتیب حروف الفبا شکوفه احمدی، علی اردلان، یوسف اکبری، محسن امینی‌زاده، سعیده بهرامپوری، مهدی بیرامی‌چم، لیلا داددوست، کتابون جهانگیری، مجتبی خالدي، وحید دل‌شاد، الهام قناعت‌پیشه، مریم رنجبر، ژولیت رودبینی، احمد سلطانی، محمد سرور، الهام سیادت، سیمین تاج شریفی‌فر، حجت شیخ‌بردسیری، معصومه عباس آبادی، زهرا عباسی، بابک فرزین‌نیا، عطیه مبینی، غلامرضا معصومی، جعفر میعادفر، مریم نخعی، حسن نوری، علی نصیری، حسین یارمحمدیان، طاهره یعقوبی، شیوا یوسفیان.
یادداشت	: چاپ دوم.
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۵۴ - ۲۵۶.
موضوع	: بیمارستان‌ها - ایران -- پیش‌بینی‌های ایمنی Hospitals -- Security measures -- Iran حوادث - ایران -- پیشگیری -- برنامه‌ریزی Accidents -- Iran -- Prevention -- Planning بیمارستان‌ها -- خدمات اورژانس -- مدیریت Hospitals -- Emergency services -- Administration بیمارستان‌ها - ایران -- مدیریت ریسک Hospitals -- Risk management -- Iran مدیریت بحران - ایران -- برنامه‌ریزی Crisis management -- Planning -- Iran
شناسه افزوده	: خراسانی زواره، داود
شناسه افزوده	: احمدی، شکوفه، ۱۳۶۳ -
شناسه افزوده	: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی
شناسه افزوده	: University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences
رده بندی کنگره	: RA۹۷۱
رده بندی دیویی	: ۳۶۲/۱۱۰۶۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۸۸۵۷۲۷
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیپا

نام کتاب: ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا به انضمام اصطلاح‌شناسی مدیریت خطر حوادث و بلایا (ویراست دوم)

مؤلف: دکتر حمیدرضا خانکه و همکاران

شابک: ۳-۳-۶۲۲-۷۹۸۱۴-۹۷۸

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

چاپ دوم: ۱۴۰۱

چاپ: ارشیا

ناشر: دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

نشانی: اوین، بلوار دانشجو، خیابان کودکان، علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

تلفن و نمابر: ۷۱۷۳۲۸۲۷

با قدردانی از همکاری

- ویراستاران: دکتر معصومه عباس آبادی، دکتر داود خراسانی‌زواره
- صفحه‌آرا: گروه گرافیکی ارشیا ● طراحی جلد: گروه گرافیکی ارشیا

همه حقوق نشر برای ناشر محفوظ است؛ هرگونه استفاده از متن به هر صورتی در قالب کتابچه، جزوه، تهیه لوح فشرده آموزشی، تهیه نرم‌افزار، استخراج آزمون، ترجمه به دیگر زبان‌ها و استفاده از مطالب کتاب، اشکال، تصاویر و... بدون اجازه کتبی از ناشر غیرقانونی است.

فهرست

۵	مقدمه مقام عالی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۶	مقدمه معاون درمان وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۷	مقدمه رئیس سازمان اورژانس کشور
۸	مقدمه مؤلف
۱۰	راهنمای خوانندگان
۱۲	ابزار شماره یک: ابزار بررسی مخاطرات و تهدیدات
۲۳	ابزار شماره دو: ابزار بررسی ظرفیت اورژانس پیش بیمارستانی در پاسخ به حوادث و بلایا
۴۰	ابزار شماره سه: ابزار بررسی ظرفیت حوزه درمان در پاسخ به حوادث و بلایا (در سطح دانشگاه)
۵۹	ابزار شماره چهار: ابزار بررسی آسیب پذیری حوزه سلامت در پاسخ به حوادث و بلایا (در سطح دانشگاه)
۶۶	ابزار شماره پنج: ابزار بررسی آمادگی پاسخ بیمارستان‌ها و مراکز بهداشتی درمانی در حوادث و بلایا
۷۸	ابزار شماره شش: ابزار بررسی آمادگی روانی بیمارستان در شرایط اضطراری
۸۱	ابزار شماره هفت: ابزار ارزیابی سریع حوزه‌ی سلامت در حوادث و بلایا
۱۰۹	ابزار شماره هشت: دستورالعمل ملی سطح بندی حوادث و سوانح در نظام سلامت
۱۲۵	ابزار شماره نه: ابزار بررسی سریع ظرفیت ملی حوزه‌ی سلامت در پاسخ به حوادث و بلایا
۱۵۰	ابزار شماره ده: ابزار تصمیم‌گیری تخلیه اضطراری بیمارستان در پاسخ به حوادث و بلایا
۱۶۳	ابزار شماره یازده: ابزار جامع ارزشیابی تمرینهای حوزه سلامت در حوادث و بلایا
۱۷۳	ابزار شماره دوازده: ابزار جامع اعتباربخشی بیمارستانی مدیریت خطر حوادث و بلایا

۱۸۳	ابزار شماره دوازده : ابزار ارزیابی آمادگی بیمارستانی در حوادث بیولوژیک
۱۹۶	ابزار شماره چهارده : ابزار ملی ارزیابی آمادگی اورژانس پیش بیمارستانی در حوادث و بلایا
۲۰۵	ابزار شماره پانزده : ابزار سنجش کارکرد هماهنگی درون بخشی نظام سلامت در حوادث و بلایا
۲۱۲	ابزار شماره شانزده : ابزار ارزیابی عملکرد بیمارستان‌ها کشور در پاسخ به اپیدمی کووید ۱۹
۲۲۷	اصطلاح‌شناسی مدیریت خطر حوادث و بلایا
۲۵۳	منابع

مقدمه مقام عالی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

ایران ما، در طول تاریخ به علل گوناگون و شرایط ویژه جغرافیایی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی، علاوه بر حوادث ناشی از عوامل انسانی، با حوادث و سوانح متعددی مواجه بوده است، به طوری که همواره بیش از ۹۰ درصد جمعیت آن در معرض خطرات ناشی از زلزله، سیل و خشکسالی قرار دارند. گسترش کووید-۱۹ در سراسر دنیا و در ایران اسلامی معرف نیاز به توجه ویژه به حوزه مدیریت خطر حوادث و سوانح و تلاش به منظور کسب آمادگی بیشتر و ارزیابی تاب آوری نظام سلامت با استفاده از ابزارهای معتبر سازگار با شرایط خاص کشور دارد.

در راستای سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری و تأکید ایشان بر پیش‌گیری و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه، نظام سلامت در تلاش است تا از آمادگی لازم برای پاسخ مناسب و مؤثر به عوارض بلایا و فوریت‌ها برخوردار باشد. این امر به‌عنوان یکی از ضروریات تحقق اهداف برنامه توسعه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴، می‌تواند تضمین‌کننده سلامت همه‌جانبه هم‌وطنان عزیزمان در زمان وقوع حوادث باشد.

در سومین ویرایش "مجموعه ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا" اطلاعات زیر با تلاش مجدانه گروهی از متخصصین داخلی و صاحب‌نظران این عرصه گردآوری شده است که شامل ابزارهای ملی جهت ارزیابی مخاطرات و تحلیل خطر؛ ارزیابی ظرفیت مراکز درمانی؛ ابزار سطح‌بندی حوادث و فعال‌سازی مرکز هدایت عملیات (EOC)؛ ارزیابی سریع حوزه سلامت پس از حوادث و بلایا؛ ارزیابی آسیب‌پذیری؛ ابزار ارزیابی آمادگی روانی مراکز بهداشتی و درمانی جهت مقابله با حوادث و بلایا؛ ارزیابی آمادگی دانشگاه‌ها در برابر حوادث و بلایا؛ ارزشیابی تمرین‌های حوزه سلامت در حوادث و بلایا و سناریوهای ملی مخاطرات می‌باشد. نظر به اهمیت تدوین نقشه خطر با استفاده از ابزارهای بومی به‌عنوان اولین مرحله در فرایند مدیریت خطر، از تمامی رؤسای دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور انتظار می‌رود، بر تکمیل ابزارها در فواصل زمانی مناسب نظارت کرده و با به‌کارگیری سناریوها برای برنامه‌ریزی، در راستای آموزش و تمرین آمادگی و همچنین پاسخ به مخاطرات ممکن حوزه‌های تحت پوشش خود در سطح ستاد دانشگاه، شهرستان‌ها و واحدهای محیطی تابعه از این مجموعه حمایت کنند.

بی‌شک این مجموعه باید به‌عنوان بنیان انجام فعالیت‌ها در راستای مدیریت جامع و ادغام شده خطر حوادث و بلایا (فاز پیشگیری و تخفیف اثرات بلایا، فاز آمادگی جهت پاسخ، فاز پاسخ به موقع و مناسب و فاز بازیابی و بازسازی) و نقشه راه ابلاغی شورای سیاست‌گذاری حوادث و سوانح در نظام سلامت مورد توجه ویژه قرار گیرد. امیدوارم مطالعه، نشر و اجرای مفاد این کتاب، ما را در تحقق اهداف توسعه پایدار یاری نموده و شاهد کاهش آسیب‌پذیری در حوادث و بلایا، بهبود ایمن‌سازی و بهسازی تمامی مراکز بهداشتی درمانی و ارتقاء شاخصه‌های آمادگی و تاب آوری این حوزه در کشور باشیم.

بر خود لازم می‌دانم از تلاش‌های صادقانه تمامی متخصصینی که در فرایند تهیه، تدوین و اعتبارسنجی این مجموعه مشارکت داشته‌اند، خصوصا گروه آموزشی و مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی سپاسگزاری نمایم. توفیق روزافزون این عزیزان را برای خدمت خالصانه به مردم شریف ایران از خداوند منان خواستارم.

دکتر بهرام عین‌الهی

وزیر بهداشت درمان و آموزش پزشکی

مقدمه معاون درمان وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

حوادث و بلایا ناشی از مخاطرات طبیعی یا انسان‌ساخت به هر شکل و یا با هر علتی که وقوع پیدا کنند، تهدیداتی جدی برای حیات، توسعه و تکامل جامعه بشری به همراه دارند. کشور ما ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی خود از بلاخیزترین مناطق دنیا است، این مسئله به همراه شواهد اخیر مبنی بر افزایش وقوع اینگونه حوادث و سوانح و همچنین پاندمی کووید-۱۹ که کلیه ابعاد زندگی بشری را متاثر کرده است، ضرورت توجه مدیریت جامع خطرات ناشی از حوادث و سوانح و مخصوصاً پرداختن به حوزه سلامت که مهمترین مطالبه مردم است را بیش‌ازپیش نشان می‌دهد. بنابراین توجه به پیشگیری، پیش‌بینی و تدارک لوازم و تجهیزات لازم جهت ارائه پاسخ مؤثر و مناسب به‌منظور کاهش مرگ‌ومیر، مصدومیت و معلولیت و بار ناشی از وقوع این حوادث و همچنین ارزیابی مداوم آمادگی و تاب‌آوری عناصر و کارکردهای نظام سلامت از اهمیت بسزایی برخوردار است.

آمادگی از ارکان اصلی مدیریت حوادث و سوانح بوده و در ساده‌ترین شکل خود نیازمند برنامه‌ریزی، آموزش، تمرین، تامین منابع، پیش‌بینی ساختار مدیریت و فرماندهی و ارزیابی اقدامات، برنامه‌ها و ظرفیت‌ها است. این آمادگی در سطح فردی به افزایش دانش، بهبود نگرش و کسب مهارت‌های لازم کمک کرده و در سطح محلی منجر به تدوین برنامه، تأمین منابع و مشخص شدن ساختار مدیریت می‌گردد و در سطح ملی به تدوین سیاست‌ها، دستورالعمل‌ها و راهنماهای عملکردی می‌انجامد.

بر اساس منابع موجود و تحقیقات انجام‌شده، اولین و مهم‌ترین قدم به‌منظور کسب آمادگی و کاهش اثرات ناشی از وقوع حوادث و بلایا و مدیریت جامع خطر، بررسی و تحلیل عناصر اصلی خطر و پیش‌بینی نتایج حاصل از تعامل آن‌ها است که البته در راستای اسناد و شواهد بین‌المللی خصوصاً اولویت اول سند سندای یعنی لزوم فهم و شناخت کامل خطر و عناصر تعیین‌کننده آنست. لذا بدین منظور طراحی و تدوین ابزارهایی جامع، متناسب با بستر و فرهنگ بومی می‌تواند اطلاعات قابل‌اعتماد و معتبر لازم به‌منظور شناخت خطرات ناشی از وقوع حوادث و بلایا با مشاء طبیعی یا انسان‌ساخت را تأمین نماید.

سومین ویرایش "مجموعه ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا" با استفاده از تجارب ملی و بین‌المللی سعی دارد اقدامی علمی و همه‌جانبه در جهت مدیریت جامع و ادغام شده خطر انجام دهد که با همراهی کلیه نخبگان این حوزه تدوین‌شده و به‌عنوان مجموعه ابزارهای معتبر کشوری به‌منظور بررسی و شناخت خطر و عوامل تاثیر گذار در حوزه سلامت مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

در پایان ضمن تشکر از زحمات کلیه مؤلفین خصوصاً گروه آموزشی و مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی آرزومندم با تلاش‌های تمامی نخبگان علمی این حوزه، جامعه‌ای سالم و عاری از مصائب ناشی از مخاطرات داشته باشیم.

دکتر کریمی

معاون درمان وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

مقدمه رئیس سازمان اورژانس کشور

مطالعات نشان می‌دهد که روند وقوع حوادث و بلایا با منشأ طبیعی یا انسان ساخت در دنیا و ایران روزافزون می‌باشد که ظرفیت‌های نظام سلامت هر کشوری را به چالش می‌کشند. نظام سلامت جمهوری اسلامی ایران همواره در خط مقدم پاسخ به حوادث و بلایای کشور قرار داشته و در این راستا اقدام به ظرفیت‌سازی در سطوح ستاد وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور و مراکز محیطی نموده است. اسناد ملی و بین‌المللی بالادستی دولت‌ها را موظف به برنامه‌ریزی، حمایت و تأمین منابع لازم برای مدیریت جامع خطر در تمامی حوزه‌ها و به‌خصوص حوزه سلامت به‌عنوان اولین نیاز تمامی انسان‌ها می‌نماید. شیوع سریع و گسترده کووید-۱۹ معرف کمبود آمادگی در تمام حوزه‌ها خصوصاً نظام سلامت بود. در این راستا تدوین الگوی برنامه‌ریزی، گایدلاین و پروتکل از وظایف سطح ملی بوده و ساختار ستادی مدیریت سلامت در حوادث و بلایا موظف به تدوین پروتکل‌های ملی در تمام عرصه‌های سلامت خصوصاً در ارتباط با سلامت در حوادث و بلایاست.

یکی از مهم‌ترین اصول در مدیریت خطر حوادث و بلایا رویکرد پیش‌فعالی در راستای کاهش خطر بلایا در حوزه سلامت و توانمندسازی سیستم در تحلیل مخاطرات، ارزیابی خطر، ترسیم نقشه خطر و داشتن برنامه آمادگی جهت پاسخ مؤثر و به‌موقع می‌باشد. ترسیم نقشه خطر در شورای سیاست‌گذاری سلامت در حوادث و سوانح با استفاده از ابزارهای بومی به‌عنوان اولین گام و اولویت بوده و در این راستا اقدام به تدوین مجموعه ابزارهای بررسی خطر نموده است.

در ویرایش سوم "مجموعه ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا"، علاوه بر استفاده از ابزارهای موردنیاز جهت ترسیم نقشه خطر حوزه سلامت، حاوی ابزارهای "تعیین سطح حادثه"، "سطح‌بندی فعالیت مرکز هدایت عملیات" و ابزار "ارزیابی سریع حوزه سلامت" در زمان رخداد حوادث و بلایا می‌باشد که کاربرد آن‌ها توسط مجموعه نظام سلامت در فازهای "آمادگی و پاسخ" چرخه مدیریت خطر بلایا، توان مدیریتی، هماهنگی و عملیاتی را به‌طور چشمگیری افزایش داده و نتایج ناگوار انسانی، مالی و محیطی مخاطرات را کاهش می‌دهد. لذا به‌کارگیری و تکمیل این ابزارها، استخراج و ارسال یافته‌ها به سازمان اورژانس به تمامی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور توصیه می‌گردد.

در خاتمه از کلیه همکاران دبیرخانه شورای سیاست‌گذاری سلامت در حوادث و سوانح در سطح وزارت متبوع و تمامی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور، کلیه اساتید و دانشجویان محترم خصوصاً گروه آموزشی و مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی که در تدوین این مجموعه ارزشمند مشارکت داشته‌اند، سپاسگزاری نموده و توفیق آنان را از خداوند متعال خواستارم.

دکتر جعفر میعادفر

رئیس سازمان اورژانس کشور

حوادث و بلایا چه ناشی از مخاطرات طبیعی و چه انسان‌ساخت دارای آثار و نتایج مخربی هستند که ممکن است عمیق و آشکار و یا نامعلوم باشند. در سال ۲۰۱۹، حداقل ۳۹۶ بلایای طبیعی در EM-DAT گزارش شده است که منجر به کشته شدن ۱۱۷۵۵ نفر شده، ۹۵ میلیون نفر دیگر را تحت تأثیر قرار داد و نزدیک به ۱۳۰ میلیارد دلار آمریکا خسارت اقتصادی به بار آورد. آسیا با رخداد بیش از ۴۰٪ از بلایای طبیعی، بعنوان آسیب‌پذیرترین قاره ۴۵٪ از کل مرگ‌ومیرها و ۷۴٪ از مردم تحت تأثیر بلایا را نیز به خود اختصاص داده است. خسارات و آسیب‌های ناشی از انواع بلایا در کشورهای با درآمد پایین و متوسط همواره بیشتر بوده است.

ایران از جمله کشورهای با رخداد بالای بلایا و حوادث با مصدومین انبوه در دنیا محسوب می‌شود که در مناطق مختلف آن، انواع حوادث و بلایا با منشا طبیعی همچون سیل، زمین‌لرزه، زمین لغزش، سقوط بهمن، خشکسالی و غیره و نیز حوادثی با منشا مداخلات انسانی همچون حوادث ترافیکی، سقوط هواپیما، حوادث صنعتی و ... همواره در حال وقوع است. به‌عنوان مثال امکان بروز زلزله در بیش از ۹۳ درصد شهرها و مناطق کشور ایران وجود دارد و در طی ۹۷ سال اخیر حدود ۴۰ زلزله با بزرگای بیش از ۵ ریشتر در کشور ثبت شده که جان بیش از ۱۸۰۰۰۰ نفر را گرفته است. بر اساس اعلام سازمان مدیریت بحران کشور در سال ۱۳۹۸، حدود ۵۲۷۰ حادثه طبیعی در کشور به وقوع پیوسته است. از آنجایی که ایران یک کشور حادثه‌خیز است و بروز تغییرات اقلیمی شدید در آن زیاد است، احتمال بروز حوادث مشابه در آینده نزدیک وجود دارد. البته این نتایج، تنها بخشی از عواقب حوادث و بلایا است و اگر تأثیر این وقایع بر افراد و جوامع نیز مدنظر قرار گیرند، نتایج مخرب آن‌ها عظیم‌تر خواهد بود. شیوع سریع و گسترده کووید-۱۹ از زمستان ۱۳۹۸ در کل دنیا و کشور ایران به همراه خسارات شدید در تمامی حوزه‌ها خصوصاً خسارات سلامتی معرف غفلت گسترده در ارزیابی و توسعه آمادگی و تاب آوری کلیه عرصه‌ها خصوصاً نظام سلامت بود. حوزه سلامت در حوادث و سوانح نقش اساسی در کاهش مرگ‌ومیر و صدمات دارد، از طرفی اولین و مهم‌ترین مطالبه مردم در زمان رخداد حوادث، سلامت است و ارائه خدمات سلامت هماهنگ، یکپارچه، مداوم و قابل دسترسی ضرورت داشته و از شاخص‌های مهم توسعه ملی است. حوادث و سوانح تنها از طریق برنامه‌ریزی هوشمندانه و مدیریت یکپارچه قابل کنترل هستند. مدیریت مؤثر در بلایا بستگی به پیش‌بینی و شناسایی مشکلات حاصل از بلایا و در نظر گرفتن منابع و امکانات لازم در زمان و مکان مناسب و مقتضی دارد.

بر اساس مطالعات انجام شده و تجربیات داخلی و بین‌المللی به‌منظور تأمین آمادگی‌های لازم، بررسی خطر وقوع حوادث^۱ و پیش‌بینی سناریوهای محتمل ضروری بوده، لازم است کشورهای مختلف بر اساس اصول علمی و با استفاده از ابزارهای روا و پایا که با توجه به شرایط جغرافیایی، فرهنگی و اجتماعی تولید شده است به بررسی منظم و دقیق مخاطرات محتمل با رویکرد، تمام مخاطراتی در سطح ملی و چند مخاطره‌ای در سطح محلی با توجه به آسیب‌پذیری و ظرفیت‌های موجود پرداخته و مشکلات احتمالی ناشی از وقوع بلایا را پیش‌بینی کنند.

مجموعه حاضر که توسط گروه آموزشی و مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی و به سفارش دبیرخانه شورای سیاست‌گذاری سلامت در حوادث و سوانح وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با استفاده از روش علمی و با مشارکت جمعی از نخبگان کشور طراحی شده است، تلاشی در

جهت کاهش خطر کشور عزیزمان ایران است و به عنوان یک دستورالعمل ملی در راستای سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری، قانون دائم مدیریت حوادث و سوانح، سند ملی سلامت در حوادث و بلایا و شرح وظیفه شورای سیاست گذاری سلامت در حوادث و سوانح می‌باشد.

در ویرایش سوم "مجموعه ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا" ۱۶ ابزار ضروری به‌منظور برآورد خطر و برنامه‌ریزی مؤثر حوزه سلامت ارائه شده که با استناد به منابع روز دنیا و برگزاری جلسات متعدد گروهی و فردی و پانل متخصصان و با استفاده از مطالعات انجام شده درارتباط با مدیریت خطر در حوادث و بلایا و توجه خاص به اسناد بالادستی ملی و بین‌المللی تدوین و به دفعات، بازبینی شده است.

با استفاده از این ابزارها، برآورد منطقی از خطر حوزه سلامت، مبتنی بر نتایج، انجام شود که در طراحی و تدوین نقشه خطر، نقش تعیین کننده داشته و می‌تواند پاسخی مؤثر به حوادث ارائه کرده، تلفات و صدمات ناشی از آن را به‌طور محسوسی کاهش دهد.

دکتر حمیدرضا خانکه

دبیر بورد تخصصی سلامت در حوادث و بلایا

و رئیس دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

راهنمای خوانندگان

ابزارهای حاضر به سفارش اداره کل حوادث و بلایا در سازمان اورژانس کشور و توسط گروه آموزشی و مرکز تحقیقات سلامت در حوادث و بلایا و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی و جمعی از نخبگان و دانشجویان دکتری سلامت در بلایا و فوریت‌ها تدوین شده است. ابزارهای حاضر با استفاده از فرایند علمی از منابع معتبر استخراج و همچنین بر اساس نظرات متخصصین طی جلسات متعدد طراحی و تدوین شده است. همکار گرامی! لطفاً جهت تکمیل دقیق‌تر ابزار، به‌ویژه ابزارهای مرتبط با بیمارستان، موارد زیر را رعایت فرمایید:

۱. راهنمای تکمیل، تعریف اصطلاحات و توضیحات مربوط به هر مورد به‌دقت مطالعه شود.
  ۲. فرم‌ها ترجیحاً با نظارت کارشناسانی تکمیل شود که در دوره‌ی آموزشی آمادگی بیمارستانی^۱ و ارزیابی ایمنی بیمارستانی^۲ و کارگاه اختصاصی ارزیابی خطر را گذرانده باشند.
  ۳. یک نسخه از قراردادهای منعقدشده بین بیمارستان و دیگر سازمان‌ها (مرتبط با حوادث و بلایا) می‌بایست در کمیته‌ی حوادث بیمارستان موجود بوده و فرم‌ها بر اساس آن قراردادها (مستندات) تکمیل شوند.
  ۴. تنظیم قراردادهای و تدوین هرگونه برنامه جهت آمادگی بیمارستانی یا پیش‌بیمارستانی برای امور مختلف مربوط به حوادث، باید مطابق با مفاد کتاب آمادگی بیمارستانی در حوادث تنظیم شده و در هر برنامه مشخص شده باشد چه کسی، چه کاری را در چه زمانی و با چه امکاناتی، در چه جایگاهی و چگونه انجام دهد (حتی‌الامکان برای افراد باید همان کار و وظیفه‌ای را در زمان بروز حوادث تعریف نمایند که در زمان عادی هم آن را انجام می‌دهند).
  ۵. به‌منظور یکسان‌سازی مفاهیم در تعیین ظرفیت‌های حوزه‌ی سلامت در کل کشور، تمامی فرم‌ها باید مطابق با مفاد کتاب " آمادگی بیمارستانی در حوادث و بلایا: برنامه‌ی کشوری " تکمیل شوند.
  ۶. منظور از فرا ظرفیت (ظرفیت قابل افزایش)، توانایی بیمارستان یا مرکز بهداشتی درمانی در تأمین گزینه‌ی موردنظر صرفاً برای زمان وقوع حادثه است و برنامه‌های جاری یا در دست اقدام برای توسعه‌ی فضای فیزیکی یا خرید تجهیزات و ... به‌صورت برنامه‌هایی برای ارتقای کلی بیمارستان مدنظر نیست. مثلاً اگر بیمارستان برنامه افزایش تعداد دستگاه سی. تی. اسکن را دارد و قرار است تا چند ماه دیگر دستگاه نصب شود، این گزینه را نمی‌توان به‌عنوان ظرفیت قابل افزایش در نظر گرفت؛ چون این افزایش ظرفیت تنها برای زمان حادثه صورت نگرفته است (این‌گونه موارد را می‌توان در قسمت توضیحات ذکر نمود). ظرفیت قابل افزایش، فراتر از نیاز روزمره بیمارستان بوده، صرفاً برای زمان حادثه طراحی و پیش‌بینی شده است.
- به‌منظور بهره‌برداری از نظرات و تجربیات ارزشمند شما، خواهشمند است پیشنهادهای خود را در خصوص تکمیل مطالب، به اداره کل حوادث و بلایا، مستقر در سازمان اورژانس کشور ارسال فرمایید تا پس از بررسی و تأیید توسط کمیته‌ی علمی، تغییرات لازم در ویرایش‌های بعدی کتاب اعمال شود.

با تشکر از توجه شما

گروه نویسندگان

راهنمای کلی تکمیل:

ویراست سوم کتاب "ابزارهای ملی ارزیابی سلامت در حوادث و بلایا" مشتمل بر ۱۶ ابزار است که باید سالانه توسط تیم ارزیاب به شرح ذیل تکمیل و توسط رئیس دانشگاه/ دانشکده به دبیرخانه حوادث غیرمترقبه ارسال گردد. ارزیابی توسط تیم چند رشته‌ای انجام می‌گیرد که بهتر است شامل موارد زیر باشد:

- مهندسی سازه و معماران آموزش دیده
  - متخصصین حوزه سلامت، بهداشت، درمان، اورژانس پیش بیمارستانی، اعتباربخشی و... (پزشکان، پرستاران و غیره)
  - متخصصین مدیریت بلایا و فوریتها جهت برنامه ریزی و یا اجرایی و پشتیبانی و...
- اندازه و تعداد تیمها متناسب با بزرگی دانشگاه/دانشکده است و در مواقع مورد نیاز می‌توان از مشاوره متخصصین ملی و بین المللی نیز بهره‌مند شد. تیمهای ارزیابی می‌بایست گزارش ارزیابی را محرمانه تلقی نموده و تحت هیچ شرایطی نباید در ارتباط با نتایج ارزیابی با بخش‌های خارجی صحبت کنند.

مشخصات اعضای گروه ارزیاب

ردیف	نام و نام خانوادگی	سن	جنس	مدرک تحصیلی	سمت	عنوان سازمانی	محل کار	سابقه‌ی کار	دوره‌های آموزشی گذرانده (مرتبط با حوادث) ابزارها
۱	حسن صادقی	۳۷	مذکر	کارشناس پرستاری	کارشناس دبیرخانه	سوپروایزر آموزشی	بیمارستان شهید رجایی	۱۰ سال	HSI-HDP ابزارها

ابزار شماره یک : ابزار بررسی مخاطرات و تهدیدات

ابزار ارزیابی مخاطرات، به منظور استخراج و بررسی فهرست مخاطرات کشور بر اساس مناطق جغرافیایی تحت پوشش دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تدوین شده است. ابزار حاضر با استفاده از منابع معتبر و مختلف علمی و بر اساس نظرات متخصصین، طی جلسات متعدد طراحی و تدوین شده است.

راهنما

جهت تکمیل فرم ارزیابی مخاطرات، لازم است موارد زیر را رعایت فرمایید:

- راهنمای نحوه تکمیل فرم، تعریف اصطلاحات استفاده شده و توضیحات مربوط به هر قسمت به دقت مطالعه شود.
- ترجیحاً فرم‌ها با نظارت یا توسط کارشناسانی تکمیل شود که در دوره آموزشی آمادگی بیمارستانی^۱ و کارگاه ارزیابی مخاطرات که توسط دبیرخانه‌ی کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه برگزار شده است، شرکت کرده باشند. توصیه می‌شود در هر منطقه کارشناسان کمیته مدیریت خطر حوادث و بلایای بیمارستان‌های منطقه‌ی جغرافیایی در تهیه‌ی نقشه‌ی مخاطرات مشارکت فعال داشته باشند.

توضیح (۱): منظور از منطقه، مرکز استان و شبکه‌های بهداشت و درمان شهرستان‌های تابعه است. در کلان‌شهرها فهرست مخاطرات بر اساس مناطق شهرداری استخراج می‌شود.

توضیح (۲): کارشناسان باید تمامی مخاطرات منطقه‌ی تحت پوشش دانشگاه را از طریق مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه استخراج کرده و به دبیرخانه‌ی کارگروه سلامت در حوادث غیرمترقبه‌ی وزارت بهداشت ارسال نمایند. در صورت تعدد دانشکده‌ها و دانشگاه‌ها در استان و وسیع بودن منطقه‌ی جغرافیایی، فهرست مخاطرات توسط مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه مرجع استخراج شود (به‌عنوان مثال دانشگاه علوم پزشکی شیراز دانشگاه مرجع استان